

פד פה. וכן נפסק ב'פסקי דין רבניים' כרך י' עמ' 324. וכדעת רוב בנין ומנין של הפוסקים — ע' אוצר הפוסקים מב סקכ"ב.

וכשמלבד העד הזה ישנו 'עד ידיעה' [היינו, שלא ראה ממש את מעשה הקידושין אלא מעיד מתוך הנסיבות] — יש מקום לחוש לצרפו עם עד הראיה — ע' שו"ת רעק"א החדשות, נה; אחיעזר ח"א כד).

ומוסכם אצל האחרונים, שעד הפסול לעדות או קרוב — אין חוששין לקידושין, שהרי רש"י כתב הטעם שעד אחד נאמן לדעת הסובר כן, משום שגם בממון נאמן העד לחיוב שבועה. והרי רק עד כשר מחייב שבועה, ולא פסול. (ע' בזה בזכר יצחק יח, א ב. וע"ע: אג"מ אה"ע ח"א פב, יג; פד פה; פס"ד רבניים — כרך א עמ' 22–20; כרך ז עמ' 281, 285).

ומבואר בגמרא וברש"י, וכן כתבו הפוסקים, שדוקא בעד אחד, אבל קידושין שנעשו בינו לבינה ללא עדים, גם אם שניהם מודים לדבר — אין חוששין לקידושין — לדעת הכל.

דף טו

'מאי לאו אי מהימן עלך דלאו גולנא הוא' — לכאורה אין זה תלוי בו, אם מאמינו או חושדו בגזלנות, אלא תלוי אם יש עדים שהוא גולן, ואם לאו — הרי הוא כשר ככל אדם? — מבואר שאף לאביי, נאמנותו של העד נובעת מכך שהבעלים בשתיקתו האמינוהו, הגם שאינו משוכנע בצדקת דבריו באופן מוחלט 'כבי תרי' — אבל נותן לו נאמנות כלשאר עד כשר. ודי בזה לדעת אביי גם בדבר־שבערוה, כדי לחוש לדברי העד. אולם אם אינו נאמן עליו כלל — גם אביי מודה שאינו חייב לחוש לדברי העד, אעפ"י שאין עדים שהוא פסול. [ויש לפרש 'דלאו גולנא' כמו 'ולאו גולנא', כדמצינו בריש ביצה ובכמה מקומות בלשון המשנה]. (אגרות משה יו"ד ח"א סה.ה. וע' גם בשו"ת משיב דבר ח"ב ד ד"ה איברא).

זבחותיה היה שמח שמחה גדולה וקרא לכל חכמי ישראל... ויאמר יהודה בן גדידיה לינאי המלך: ינאי המלך, רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן... — הראשונים דנו מדוע לא מיחו בינאי בכל אותן השנים ששימש בכהונה גדולה (ע' ברכות כט.), ומה ראו על ככה להוכיחו רק על ענידת הציץ?

הרמב"ן והריטב"א כתבו שאפשר שהיו יודעים שיש עדים המכשירים אותו, ולפיכך לא רצו לערער עליו מספק, אבל כשראו שעשה שלא כהוגן בלבישת הציץ מחוץ למקדש, ואסור הדבר מדרבנן, ועוד שהיה בשעת אכילה ושכרות — לפיכך הקפיד אותו זקן ואמר לו להניח כתר כהונה. הרשב"א הקשה על תירוץ זה, הלא משמע שטעם המחאה היה משום שביית אמו ולא מטעם אחר. ועוד הקשו, כיצד נכנסו לספק-סכנה, שמא יכעס ויהרגם, כפי שאכן קרה? ויש שכתבו [בישוב שתי הקושיות], משום שאותה שעה שעת שמחה והודיה היתה, על כן סבר אותו זקן שראויה היא השעה להעיר, אולי יקבל. אלא שמצד לשון-הרע שנכנס בו בינאי, עשה מה שעשה. (ע' רשב"א ומהר"י בירב. וע"ע בפני יהושע וטל תורה).

'רב לך כתר מלכות, הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן' — משמעות הלשון, דיינו שאיננו מקפידים לערער על כתר מלכות, אבל הנח כתר כהונה לאחרים. ואכן מצד הדין כל מי שאינו מן המשיאים

לכהונה, אין מעמידים אותו למלך (תוספתא סנהדרין ד,ו). אך היות ואיסור זה הוא מדרבנן, לא הקפידו עליו בדיעבד משום חשש זה שאמו נשבת, אבל לענין איסור כהונה דאורייתא, יש להקפיד. (עפ"י ריטב"א ועוד).

מהמשך דברי הריטב"א (בד"ה ותיקן ר"י) נראה לשמוע, שהטעם שלא הקפידו על כתר מלכות הוא משום חשש סכנה. ומשמע שבלא"ה יש להעבירו גם לאחר שנתמנה [ועכ"פ אם היה חלל ודאי]. וכל שכן בדין דאורייתא. ויש להעיר על מה שצדד בקובץ הערות (יבמות שנה) שדין 'מקרב אחיך' אינו אלא בשעת המינוי והשימה, אבל אם כבר קיבל המלכות, זכה בה. וע"ע במובא בסיכומים לטוטה מא.

ע"ע בבאור המעשה בהרחבה בחדושי מהרש"א. ובסוף ספר דובר צדק על ענין איחוד כהונה ומלכות.

'אילימא דבי תרי אמרי אישתבאי ובי תרי אמרי לא אישתבאי, מאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני' — הרמב"ן מפרש דלא כרש"י ותוס': אין קושית הגמרא לפסלו, כי כיון שאיסור שבויה לכהן אינו אלא מדרבנן, יש לנו להעמיד את הולד בחזקת כשרות ב'תרי ותרי', אלא הקושיא היא שלא היה מקום לכעוס על החכמים ולהרגם בשל כך, מאחר שיש עדים המעידים כדבריהם ולא הוזמו, ואף על פי שלמעשה הוא כשר.

(ע"ב) אמר רבי טרפון: משל לעומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה שעבודתו כשירה. אמר רבי עקיבא: משל לעומד ומקריב ע"ג המזבח ונודע שהוא בעל מום שעבודתו פסולה... — כבר עמדו הראשונים על ההשוואה בין מקוה שנמצאת חסרה לכהן שנמצא חלל; הלא שם גם כשהוברר שהיה חלל בזמן העבודה עבודתו כשרה, ולא כן במקוה? ותרצו בתוספות דבתרתי פליגי, הן בטהרות שלמפרע הן על כהן שטבל ועבד והוברר בעדים שהיה המקוה חסר בטבילתו. והשוה רבי טרפון דין זה לדין חללות שאינו פוסל למפרע. (וע' בשיטה ל"ג למי ובאילת השחר בטעם הדבר).

פירוש אחר נמצא בדברי הראשונים (הרמב"ן והריטב"א): עיקר טעמו של רבי טרפון הוא משום שהולך אחר חזקת המקוה, רק הביא משל בן-גרושה כדי להטעים דבריו, שאל תתמה כיצד אנו מטהרים את הטהרות שעד עתה, ובו בזמן אנו מצריכים את כל הטובלים שטבלו בו לטבול שוב — כי מצינו כגון זה אפילו באיסור ודאי, שכהן שנודע שהוא בן גרושה, עבודתו פסולה מכאן ולהבא ואילו עבודתו שלמפרע כשרה.

שיטת הרמב"ם (ביאת מקדש וי) שגם לאחר שנמצא חלל, הגם שאסור לו לעבוד, אם עבד — לא חילל. (וכן כתבו להוכיח מהתוס' בתענית יז. ד"ה דבר). ולשיטה זו חוזרת השאלה למקומה, עדיין יש חילוק בין נמצא חלל למקוה שנמצא חסר, כי הרי בחלל גם מכאן ולהבא אינו פוסל העבודה, לא כן בטומאה? (שער המלך שם).

ובספר זכר יצחק (ח"ב מהו, ליקוטים מפי השמועה) מובא הסבר זה: בנידון שלפנינו ישנן חזקות מנוגדות; חזקת המקוה שהיא חזקה מציאותית שהמקוה לא נחסר באותה שעה שאנו דנים עליה, וחזקת-טמא שהיא חזקת-דין ולא חזקת-הגוף (=חזקה על גוף מסויים, שלא השתנה מצבו). וכבר כתבו הראשונים שחזקת הגוף עדיפה על חזקת-דין (ע' בתוס' כתובות עה: ובראשונים ריש נדה), אלא שבנידון דידן חזקת הגוף הורעה, שהרי המקוה חסר לפניך, וחזקת הדין לא הורעה בודאות, ואם כן היה לנו לכאורה להעדיף

את חזקת-טמא לומר שעדיין הוא בטומאתו. אלא שאמר רבי טרפון, כשם שמצינו בכהן שנמצא חלל, שעצם העובדה שהחזקנוהו בכשרות עד עתה, משפיע על דינו עתה, כמו כן במקוה, החזקה שהיתה למקוה עד עתה להחזיקה ככשרה, יוצרת ריעותא על חזקת טמא. ורבי עקיבא הוכיח מבעל-מום שאין המצב הקודם מיחל דינים על מצבו הנוכחי, ומזה מוכח ששונה בן-גרושה שפסולו בבית דין, שכיון שצריך ב"ד לבירור הדבר, לכך אותו חסרון ידיעה שהיה עד עתה, משפיע דין התר. לא כן דבר שפסולו ביחיד, אין חסרון הידיעה גורם דין התר, כיון שהטעות מתבררת מעצמה, ולכן סובר רבי עקיבא שנידון המקוה דומה יותר לבעל-מום. (וע"ע בבאור הסוגיא בפני יהושע, באבי עזרי — ספר תורה ז,יא).

וואל יוכיח בן גרושה וכן חלוצה שפסולו בשנים — מכאן הוכיח בתוס' הרי"ד שלהעיד על אשה שהיא גרושה או זונה, אין די בעד אחד. והרמב"ם חולק (סנהדרין טז,ו. וע' במצויין לעיל בדף סד). בשב שמעתתא (ו,טו) האריך לחלק בין עדות על אשה שהיא גרושה, ובין עדות על הבן שהוא 'בן גרושה' — שלזה צריך שני עדים גם לשיטת הרמב"ם, כיון שזו עדות של החלת שם פסול על אדם, וכמו עדות שהוא ממזר, שצריך לכך עדות גמורה. (ע"ע שו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קכו,ו; קונטרס לעניני יחסין' למו"ר הגרמ"מ פרבשטיין שליט"א).

'האי בעל מום שפסולו ביחיד היכי דמי...' — יש לשאול מדוע לא מקשה הגמרא במקוה, שגם הוא פסולו ביחיד, ונכתב כבריייתא קודם לבעל מום? — יש לתרץ לפי השיטות הסוברות שאין בעל-הדבר נאמן כלפי אחרים להכחיש את העד (ע' לעיל סה:), ואם כן, ממקוה לא הקשה רבא כי יש לומר שהנידון שם כלפי האחרים, והם חייבים להאמין לעד ולא לבעל הדבר, אבל בבעל-מום שהנידון שייך אליו בעצמו, אין העד נאמן כשהוא מכחישו. עוד יש לומר, גם רבא מודה לסברת אביי שכל שאפשר לברר — צריך לברר, אך סובר רבא שזה דוקא כשאומר 'איני יודע', אבל אם מכחיש בודאות את דברי העד — אין בדברי העד כלום. ולכן הקשה רק מבעל-מום, ששם הרי יודע בעצמו אם הוא בעל-מום אם לאו, ואין שייך להעמיד שאומר 'איני יודע', משא"כ במקוה. (עפ"י שער המלך — שגגות ג,ב ע"ש באריכות).

ואביי אמר לעולם דקא מכחיש ליה, ודקאמרת אמאי מהימן — דאמר ליה שלח אחוי' — והיינו, הגם שעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא, כל שניתן לברר, עד אחד נאמן אפילו כשעד אחר מכחישו. (ע' בתוס' שלמדו מכאן לכל מקום). ואין הטעם משום שאין אדם משקר ב'מילתא דעבידא לאגלויי' [שגם זה הוא כח נאמנות — ע' ברמב"ם סוף הל' גירושין], כי כאן טעם זה אינו קיים, שהרי יש כאן עד המעיד גם הוא בדבר העשוי להתגלות, וודאי אחד מהם שקרן. אלא הטעם הוא שכיון שניתן הדבר לברר, מחוייבים אנו לחשוש לדברי העד האוסר. (זכר יצחק) דין עד-אחד בדבר שבממון, כשאפשר לברר — ע' דרכי משה חו"מ ל,ו; סמ"ע שם סק"ב וש"ך שם סקי"ג.

ובן גרושה וכן חלוצה דעבודתו כשירה מנלן? אמר רב יהודה אמר שמואל, דאמר קרא: והיתה לו ולזרעו אחריו — בין זרע כשר ובין זרע פסול' — יש לפרש: בני משה נתרחקו מן הכהונה מפני שהיו בני בת-יתרו (ראב"ע — שמות כח), ולכך ניתנה הכהונה לבני אהרן שהיו מיוחסים, בני

בת-נחשון. והנה פינחס שהיה בנה של בת יתרו (ככתוב 'אלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה'), גם הוא לא נתכהן עד שהרגו לזמרי (כדאיתא בזבחים קא). ולכן אמר: **פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן... לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום — שהולך אחר אביו, שהוא מיוחס, ומה שאמו מבנות פוטיאל — אינו פוסלו מכהונתו.**

וממשיך הכתוב: **והיתה לו ולזרעו אחריו... — ענין זה יהיה נכון גם לדורות עולם; אף על פי שאמם תהא גרושה או חלוצה — אין זה גורם לחלל עבודה אלא הולכים אחר אביהם (משך חכמה — פינחס).**

זי"ו דשלום — קטיעה היא' — על צורת ו' קטיעה, אם היא חתוכה לשתיים, או ו' שרגלה חסרה, או ו' זעירא; וכן על השמטת הרמב"ם, הרי"ף והרא"ש ענין זה — ע' בשו"ת רעק"א (עה). וסוף דבריו: 'ואנכי כאשר זכני ד' לכתובת ספר-תורה, צויתי להסופר שלא יכתוב בצורת 'אור תורה' (להרב המקובל מהר"ם די לונאנו. שכתב לפסוק את ה-ו' לשנים, והחלק שמעל ההפסק יהא כגודל האות י'), וחושש אני לברכה לבטלה ח"ו, רק לכתוב וי"ו זעירתא. והוספתי לצאת גם כן לחומרא דמלתא לדעת הריטב"א (שאינה וי"ו זעירא אלא כרותה באמצעה. והביאו מהרש"ל), שיכתוב ו' זעירא ויניח מעט חלק ואח"כ יכתוב עוד קן קטן' (היינו, ו' מקוטעת לשני חלקים, אלא שהחלק העליון יהיה בגודל ו' קטנה, ולא י'). וע"ע באורך בספר אבי עזרי (תליתאה) — הל' ספר תורה ז, יא.

'כל מקום שיש קידושין ואין עבירה...' — לא אמרו 'כל קידושין שאין בהם עבירה', לפי שקיים הקידושין בפועל אינה משנה את קביעת דין הולד, שהרי גם הבא על הפנויה והוליד בן, כל שאין עבירה לישא אותה — הולד הולך אחר הזכר. וזו כוונת רש"י בלשונו הזהב. (ע' מהר"י בירב).

השער-המלך (יבום וחליצה ו, כא) נסתפק בדין ישראל כשר שייבם ממזרת, האם הולד ממזר כמותה, או כיון שמדין תורה עומדת ליבום, שעשה דיבום דחה את לאו דממזרת, נמצא שאין כאן עבירת 'לאו' [הגם שצריכים לכתחילה לחלוץ]. וצידד להוכיח ממשנתנו, דהא יש קידושין ואין עבירה, ואין לולד ללכת אחר הפגום. וכתב שיש לדחות. אולם זה ברור שגם ללא איסור בפועל, הולד ממזר, אלא כל שיש על כל פנים שם איסור. כגון באופן של אונס שאימו עליה להורגה, שהיא קרקע עולם, ומותרת לכתחילה במצב זה — ואעפ"כ הולד ממזר, כי ענין הממזרות תלוי במציאות עצמה ולא מצד עונש על החטא. שהרי גם בגר שמותר בממזרת [למ"ד] הולד ממזר. וכן באופן של שוטים או כל אונס גמור (וכמוש"כ באג"מ אה"ע ח"ד ט, א), אלא ספק השעה"מ הוא במקום שעשה דוחה, שמא אינה בכלל ערוה. וע"ע כע"ז לענין חללות בשו"ת אחיעזר ח"א ד, ה.

[ונראה לכאורה שגם זרע ממזר שהורק לרחמה של אשה, אף אם נאמר שאין איסור בעצם הפעולה — הולד ממזר, כי מ"מ האב עומד באיסור ביאה כלפי האם, ואין הדבר תלוי באיסור הביאה עצמה אלא באיסור דגברי. ושאני יבום שכיון שהתורה התירתו, אפשר שאין עליו שם איסור כלל. וע"ע מנחת שלמה ח"ג צח, א-ב].

'ככתבם וכלשונם'

'ותורה מה תהא עליה? — הרי כרוכה ומונחת בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמוד.

אמר רב נחמן בר יצחק: מיד נזרקה בו אפיקורסות, דהוה ליה למימר תינח תורה שבכתב, תורה שבעל-פה מאי' –

'... וגם אמרתי שאף כשאיבא המפרשים הרבים שחברו גדולי עולם מכל הדורות שלפנינו, צריך לרב גדול מובהק שילמד איך להבין ולהשכיל דברי רבותינו המפרשים והפוסקים – שיש חילוקים גדולים אף בבאור דברים שנכתבו, איך להבינם, שיצא מצד זה חילוקים גם לאסוקי הדין להלכה למעשה ולבאור האמתי בדברי הגמרא ורבותינו המפרשים והפוסקים.

ואמרתי בדרשותי ברבים הרבה פעמים, שמה שאיתא בקידושין דף ס"ו שאיש הרע ובליעל אלעזר בן פועירה שהיה צדוקי אמר לינאי המלך בשעה שכעס על חכמי ישראל אבל לא רצה לעשות להם מפני קיום התורה דתורה מה תהא עליה, שאין לו לחוש לזה דהא התורה מונחת בקרן זוית וכל הרוצה ללמוד יבא וילמוד משום שהסיתו לכפור בתורה שבע"פ. – שלא יטעו ח"ו לומר שעתה בזמננו שתורה שבע"פ נמי התיירו לכתוב, שנכתב כבר הש"ס וגם ספרי הפוסקים וספרי המפרשים, יש מקום לדברי הרשע שאין צורך בהישיבות וחכמי התורה, שהרי כל הספרים מצויין ואפשר לכל עיר ועיר לקנות ספרים ולהניחם בקרן זוית וכל הרוצה יבא וילמוד, אלא שגם בזמננו מי שאומר כן הוא אפיקורס וצדוקי, משום שבלא חכמי התורה המרביצין תורה לתלמידיהם בהישיבות לא היו יודעין איך להבין תורה שבע"פ אף שכבר הם כתובין, לא רק דברי הפוסקים שהם סתומים אלא אף דברי רבותינו המפרשים צריך רב גדול, וגם שאותו הרב קבל מרבו, ונמצא שגם עתה אחר שנכתבו תורה שבע"פ בספרים הרבה, הוא 'תורה שבעל פה' ממש וצריך לחכמי התורה ולתלמידי הישיבות. וכן יהיה לעולם אף כשיבא מלך המשיח ויחיו המתים ולא ישתכח שום דבר ממה שנתחדש עד עתה ויהיו משה ואהרן וכל הנביאים והזקנים והתנאים והאמוראים והגאונים, עוד יהיה ממה ללמוד ולחדש עוד הרבה יותר. (מתוך אגרות משה אר"ח ח"ד לט).

– 'כמעט לא נמצאת סכנה לתורה ולאמונה ליראת שמים ולקיום המצוות, גדולה יותר מהנסיונות הרבים והתמידיים לשלול מההלכה את אקטואליותה, לגרש ההלכה לתוך ארבע אמותיה ולרחקה בזה מהחיים היומיומיים.

אמצעי ידוע הוא זה מימות הצדוקים – 'תורה כרוכה בקרן זוית, כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד אותה' – ילמד אותה כמו שכל עם עסוק בקדמוניותיו, תורה עתיקה ונושנת, תורה מעניינת ממבט היסטורי, שהיא מחדדת אמנם את השכל, שהיא מושפעת אמנם מרעיונות נשגבים, אך אין קשר לה עם החיים הזורמים, עם החיים הלאומיים החדשים – זאת מעולם סיסמת האויבים בנפש של היהדות החרדית.

ועלינו להודות שרעל הסיסמה הזאת חדר באופן מבהיל לתוך חוגי החרדים, גם שם התרחבה ההשקפה, כאילו ההלכה העתיקה אין ביכולתה לפתור את הבעיות הגדולות של המדיניות, של הטכניקה, ושל הכלכלה. גם אצלנו רבתה הדעה שעלינו להסתפק לשאוף בשלטון התורה במובן זה: שדי אם לא יפגעו בדיניה, אם לא יעברו עבירות; שמטרתנו למצוא פשרה בין החיים מצד אחד ובין הדין מצד שני. גם אצלנו רבו החושבים שהתלמיד העוסק במקורות הנצחיים של ספרותנו העתיקה הקדושה, עושה בזה מצוה גדולה שאין כמוה, אך לבנין

האומה אינו נותן בזה חלק פרודוקטיבי היות שאין יחס בין התורה ובין התפקידים הגדולים לבנות עתיד חדש לעמנו ולאדמתנו.

ובאמת די מעטים עד היום הנסיונות להוכיח איך אדרבה, דברי תורתנו הקדושה יכולים להפרות כל מקצוע בחיי הלאום, כיצד יוכלו להיות מורי דרך חדשה בכל חלק וחלק של חיינו, איך בהם, ואך ורק בהם, אפשר להימנע מלהקים בארצנו חיים אירופיים בצורה עברית, ואיך בהם ואך ורק בהם אפשר להוות ולעצב חיים יהודיים מקוריים.

רק בדרך זו אפשר להתגבר על המשפט הקדום הנזכר, להראות בכל הזדמנות דעת התורה הצודקת בעניינים העומדים על הפרק, אם מתדיינים בעיר היהודית (תל אביב) איך להטיל המסים על תושביה מבלי לעשות עוול למי שהוא, או אם מתווכחים בחוגי הרופאים על הבעיות העומדות על הגבול שבין חכמת הרפואה ובין תורת המוסר — מדוע לא נשמע קול התורה הנצחית, מדוע אין מי שיחווה דעתה?

יש אמנם סיבה למה לא נעשה הדבר הזה עד היום במידה מספקת או לכל הפחות בהצלחה משביעת רצון. דברי חכמינו ותקנותיהם נאמרו בזמן של מציאות אחרת מהיום ואי אפשר להעבירם תמיד כמו שהם על יסודות אחרים שעליהם נבנים חיינו.

אולם דווקא זה הוא תפקיד הלומד; עליו לחדור אל ההשקפה, אל הגישה, ז"א אל דעת התורה הטמונה בכל דין תורה, וכפי דעה מקודשת זו, עליו לפתור אחרי כן הבעיות. היא היא הגישה הנכונה בין הגישות השונות האפשריות וממנה עצה ותושיה.

... היא התורה שיכולה להיות המנהיגה בכל ענינים לאומיים וכלכליים טכניים וחברתיים וכדומה. היא מסוגלת להיות מקור חיים חדישים יהודיים בכל חלקי החיים בלי יוצא מן הכלל. יבוא הזמן שגדולי התורה הם יהיו מנהיגי האומה. ואז יצליח ישראל ואז ישכיל, מפני שאז חיים אמיתיים יכולים להתפתח.

תורת חיים ניתנה לנו מסיני. תנו לה השלטון על כל החיים. והדברים בה' יהיו חיים'.

(עלה יונה' לרבי יונה מרצבך זצ"ל, עמ' שפא ואילך).

'עקיבא, כל הפורש מן החיים' —

'כיון שמבקשי החכמה הם בגדר החיים, תתעורר בו תשוקה לכסוף לרב ומורה דרכי החכמה, בתשוקה נפלאה מאד, כי היא תשוקת החיים. וכאשר ישיגו, ישמרוהו כבבת עין, וייקר כל רגע שבתו אצלו, ויאבהו אהבה נפלאה כאשר יאהב את החיים — והפורש ממנו כפורש מן החיים'. (חכמה ומוסר לרש"ז זיו, ח"א מ, ד)

דף 10

'דתניא גר שנשא ממורת — הולד ממזר. דברי רבי יוסי' — כך גרס המהרש"ל. ואמנם הנוסח בברייתא במקומה בכל הספרים הישנים, וכן הוא בתוספתא: 'גר נושא...', וכך מסתבר, שהרי זהו עיקר חידושו של ר' יוסי, שמותר לו לישאנה. [ותימה שמהרש"ל הגיה]. (מהרש"א) אפשר שלשון 'נושא' משמע למהרש"ל לכתחילה ממש, ולא רק שאין איסור מדאורייתא. וסובר שאין לעשות כן לכתחילה,

- ג. יש סוברים שיכול הבעל להשביעה בנקיטת חפץ שלא זינתה, קודם שמגבה כתובתה (מ"מ שם). ויש חולקים (כס"מ).
- ד. יש אומרים שאפילו מאמינו אינו חייב להוציאה אלא כשהאשה שותקת (ע' בית יוסף אה"ע טו, ו-ז). ויש אומרים אפילו היא מכחשתו (עפ"י רבנו תם גטין נד; אור זרוע ח"א תרטז; ב"ח ופרישה קעה, ח. וכן משמע פשט דברי הרמב"ם — אישות כד, יז).
- ה. יש אומרים שלאחר תקנת רבנו גרשום מאור הגולה, האומר אשתי זינתה אין יכול לאסרה עליו, כי שמא עיניו נתן באחרת. ועל כן יש לנדות את האוסר אשתו עליו ומגרשה בעל כרחו, שהרי סוף סוף מבטל תקנת הגאון. (מובא בהגהות אשר"י).

[אם אינו שותק — אין העד נאמן לאסרה עליו אפילו לאביי, מלבד לאחר קינוי וסתירה, נאמן העד לאסרה על בעלה, ואפילו הבעל מכחיש. (עפ"י סוטה ג; תוס' כאן ושם). שאר פרטים בדיון עד אחד לאחר קינוי וסתירה — נתבאר בסוטה ב].

דף טו

- קלט. א. ינאי המלך ממלכי בית חשמונאי — האם היה כשר לכהונה?
 ב. שני עדים שהעידו על אשה שנשבתה ונישאת לכהן, ושנים אחרים מכחישים ואומרים שלא נשבתה — מה דין הבן?
 ג. עד אחד שהעיד על אשה שנשבתה ונישאת לכהן, מה דין הבן? וכן עד המעיד על פלוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה — מה דינו?
 ד. כהן שהיה עומד ומקריב במקדש, ונודע שהוא בן גרושה או שהוא בעל מום או שהוא טמא — האם עבודתו פסולה?
 ה. מגורת מים שהיתה בחזקת שלמה וטבלו בה טמאים ונמדדה ונמצאת חסרה, מה דין הטהרות שנעשו על גבה?
 א. ינאי המלך, אף על פי שהיה ממשפחת כהנים, היו חכמי ישראל מוחים בהנהגתו בכהונה, כי היו אומרים עליו אמו נשבת במודיעין והרי השבויה פסולה לכהונה וכשנשאה אביו נמצא הבן חלל. ויבוקש הדבר ולא נמצא (שעד אחד העיד שנשבת ושני עדים הכחישוהו (לאביי). או ששני עדים פסלוהו ואחר כך הוזמו או העידו עדים ששפחה הכניסו תחתיה לשבאים, ואותה הצילוה עד שלא נתיחדה בלא עדים. כן פרשו לרבא). ובשל כך הרג לחכמי ישראל.

[לדברי אביי (בברכות כט. ע"ש ברש"י) הוא ינאי הוא יוחנן, ששימש בכהונה גדולה שמונים שנה (בריטב"א כאן איתא: ארבעים) עד שנעשה לבסוף צדוקי. ומבואר בגמרא (שם) שהיה רשע מעיקרו ונעשה צדיק וחזר לרשעתו].

- ב. לפרש"י ותוס' מבואר בסוגיא ששני עדים שאמרו נשבתה ושנים מכחישים אותם — הולך אינו כשר לכהונה.
 רש"י מפרש שהאם בעצמה, אילו היינו דנים עליה, היתה כשרה לכהונה. אבל כשהנידון

הוא על הולד, הואיל והשאלה היא שמא הוא פסול מתחילתו [וכבר יצא על אמו קול זה קודם לידתו. עפ"י ראב"ד], הלכך אין לו חזקת כשרות.

ור"י מבעלי התוס' נקט שחזקת האם מועילה לבן [לרבי יוחנן – בכתובות יג. וכוותיה קיימא לן], אבל לענין יוחסין דאורייתא החמירו חכמים שלא לילך אחר חזקה בתרי ותרי, אף לא כלפי האם. [ומשמע בתוס' שהוא הדין לענין תרומה דאורייתא, ורק בתרומה דרבנן הקילו. ויש אומרים שאפילו בתרומה דאורייתא הואיל ונוהג בה התר עד עתה, מעמידים על חזקת כשרות. לא החמירו אלא לענין התר נישואין מכאן ולהבא, ואפשר גם לענין עבודה על המזבח. ערמב"ן וריטב"א].

ויש סוברים שתרי ותרי ספקא דאורייתא ואין מעמידים על החזקה מדין תורה (שיטה זו מובאת ברמב"ן ובריטב"א ועוד. והיא דעת הר"ד. ואולם רוב הפוסקים נוקטים תרי ותרי ספקא דרבנן). והרמב"ן נקט שבנידון דידן, הואיל ושבויה אינה אסורה לכהן אלא מדרבנן, יש להכשיר ב'תרי ותרי'. וקושית הגמרא היתה שלא היה לו לכעוס על החכמים ולהורגם על כך מאחר שיש עדים שמעידים כדבריהם, ואעפ"י שלמעשה הוא כשר.

ג. משמע בגמרא שלאביי עד אחד המעיד על אדם שאמו נפסלה לכהונה והרי הוא חלל, או שמעיד שהוא בן גרושה ובן חלוצה — נאמן (אם הלה שותק). ולרבא אינו נאמן.

א. משמע מהתוס' שאף לאביי אינו נאמן אלא באופן שמעיד שיש לו לידע, ולכך כששותק הריהו כמודה בדבר, אבל בלאו הכי אינו נאמן לאסור. ואין כן דעת הרמב"ן והריטב"א והר"ד, וכנ"ל.

ב. אם בעל הדבר הודה לדברי העד, ובפרט אם העד רצה לברר ולאמת הדבר — יש לחוש ולהרחיקו מכל מעלות הכהונה. אך נראה פשוט שאם היה מוחזק עד כה ככהן כשר — אין להאמינו להקל, כי שמא הכהן הזה נתן עיניו בגרושה וחללה לשאתן, הלכך נותנים עליו חומרי כהנים וחומרי ישראלים (עפ"י חות יאיר קיג).

ד. היה עומד ומקריב על גבי המזבח ונודע שהוא בן גרושה או בן חלוצה — עבודתו כשרה (והיתה לו ולזרעו אחריו — בין זרע כשר ובין זרע פסול (שמואל); ברך ה' חילו ופעל ידיו תרצה – אפילו חולין שבו תרצה (אבנה דשמואל); ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם. רבי ינאי). [במסכת תרומות (ה) נחלקו בדבר רבי אליעזר ורבי יהושע. וכאן נקטו בסתם כרבי יהושע שהלכה כמותו].

א. הרמב"ן סבר לפרש שמדובר שנודע שהיה ספק בן גרושה ולא ודאי. אלא שבירושלמי (תרומות ה,א) מפורש שאפילו בודאי יש להכשירו. [וכן משמעות לשון המשנה ופשטות הסוגיא. ריטב"א].

ב. הרמב"ם (ביאת מקדש ו,י) נקט שגם לאחר שנמצא חלל, אם עבר ועבד — לא חילל עבודה. נודע שהוא בעל מום — עבודתו פסולה. (לכן אמר הנני נתן לו את בריתי שלום (= וי"ו קטועה) — כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. שמואל).

נודע שהיה טמא בשעה שעבד, כגון שהוברר עתה שהמקוה שטבל בה היתה חסרה באותה שעה — לפירוש התוס', רבי טרפון מכשיר ורבי עקיבא פוסל, שמדמה זאת לבעל מום שפסולו בעד אחד וגם חסרונו גלוי לפנינו, משא"כ בן גרושה ובן חלוצה. (והרמב"ן נטה

מפירוש התוס'. ולפירושו אין להכשיר בנמצא טמא לדברי הכל. ואף לפירוש התוס' רבי טרפון חזר והודה לדברי רבי עקיבא.

ה. רבי שמעון מסר על מגורת מים שהיתה ביבנה בחזקת שלימה ומדדוה ונמצאת חסרה; רבי טרפון היה מטהר כל טהרות שנעשו על גבה, משום חזקת המקוה דמעיקרא (ומ"מ הטמאים שטבלו בה, צריכים עתה טבילה נוספת. רמב"ן), ורבי עקיבא מטמא משום חזקת טמא שטבל בה. וחזר רבי טרפון והודה לרבי עקיבא.

א. רבי טרפון סבר בתחילה כשמאי (ריש גדה) שאמר כל הנשים דיין שעתן ואינן מטמאות למפרע. אבל אין כן דעת הלל וכמה סתמי משניות, שהואיל והרי חסר לפניך וגם יש חזקת טמא — נמצא 'רתתי לריעותא' ואין מעמידים המקוה על חזקתו. ולפיכך לא מצינו שנחלק רבי טרפון באותן משניות — משום שלבסוף חזר והודה לדברי רבי עקיבא (רמב"ן עפ"י גדה ב).

ב. לדעת חכמים (מקואות ב,ב) אין חילוק בין רשות היחיד לרשות הרבים. ואילו רבי שמעון (בתוספתא מקואות א, מובא בריש גדה) אמר: ברשות היחיד תולין וברשות הרבים — טהור. והלכה כחכמים (רמב"ם מקואות י, 1).

ג. בטומאה שעיקרה מדרבנן, כגון אדם שאכל אוכלים טמאים שטימאוהו חכמים טומאה קלה — רבי מאיר מטהר בספק ורבי יוסי מטמא (עפ"י מקואות ב,ב). והלכה כרבי מאיר (רמב"ם מקואות י, 1). ואולם באב הטומאה מדברי סופרים — ספיקו טמא (ראב"ד שם).

דפים טו — טז

קמ. מהם הכללים שלפיהם נקבע מעמדו של הולד, אם הולך אחר האב או אחר האם, ואם הוא כשר או פסול לקהל ולכהונה? אלו הם היוצאים מן הכללים הללו?

כל מקום שיש קידושין ואין עבירה — הולד הולך אחר הזכר (למשפחתם לבית אבתם), ואיזו זו כהנת לוי וישראלית שנישאו לכהן לוי וישראל.

ולכך שנינו 'ואיזו זו' — למעט מקרים אחרים היוצאים מן הכלל הזה:

גר שנשא ממזרת — הולד ממזר, הגם שלרבי יוסי [שהלכה כמותו דלא כרבי יהודה] אין עבירה בדבר, שקהל גרים אינו נקרא 'קהל', אעפ"כ הולד הולך אחר הפגום.

חלל שנשא בת ישראל — לרבי דוסתאי בן ר' יהודה הולד אינו חלל. הרי אעפ"י שאין עבירה, הולד הולך אחר הכשר ולא אחר הזכר.

מצרי שני (=דור שני לגר מצרי) שנשא מצרית ראשונה (=מצרית שנתגיירה בעצמה), לרב דימי [דלא כרבה בר בר חנה] הולד שני — הרי הולד הולך אחר הפגום אעפ"י שאין עבירה.

וכן עמוני שנשא מצרית שהולידו לאחור גירותם, אמר רבין אמר רבי יוחנן: הולד הולך אחר הפגום שבשניהם; אם הוא זכר — דינו כעמוני ואסור לעולם. ואם נקבה — דינה כמצרית שאסורה עד דור שלישי.

כל מקום שיש קדושין ויש עבירה — הולד הולך אחר הפגום, כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה

לכהן הדיוט — הבן חלל. ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לממזר ולנתין — הבן ממזר או נתין. (לא יבא לו — הלך אחר פסולו. סו.).

- א. הוא הדין לשאר פסולי חיתון, כגון ישראל שנשא מצרית ראשונה — הולד מצרי שני, שהולך אחר הפגום (עפ"י רמב"ן ועוד). והריטב"א צידד שלרבה בר בר חנה, ישראל שנשא מצרית הבן כשר, שלא נאמר 'הלך אחר פסולן' אלא בשתי אומות נכריות.
- ב. מחזיר גרושתו משנישאת — אעפ"י שיש קדושין ויש עבירה, הולד כשר לגמרי, (כפי שדרשו להלן. ערמב"ן מדוע לא אמרו בגמרא למעט זאת מ'איוזו זו' דסיפא).
- ג. מתניתין דלא כרבי עקיבא שאמר אין קדושין תופסין בחייבי לאוין. ולשיטתו הבן ממזר.

כל מי שאין לה עליו קידושין אבל יש לה על אחרים קדושין — הולד ממזר. זה הבא על אחת מכל העריות שבתורה.

לרבי יהושע (יבמות מט) אין ממזר אלא מחייבי מיתות בית דין, אבל לא בחייבי כריתות גרידא, אעפ"י שאין קדושין תופסין בהם (עפ"י תוס' ועוד).

וכל מי שאין לה לא עליו ולא על אחרים קדושין — הולד כמותה. זה ולד שפחה ונכרית. עוד מצינו מי שאין לה קידושין, והולד אינו ממזר [שלא כעריות שאין בהן תפיסת קדושין לו ויש להן על אחרים] — יבמה לשוק, לדברי רב (ביבמות יג: ועוד. ערמב"ן סו.).

דף סז

קמא. הולד מאב ואם הבאים משתי אומות, אחר מי הוא הולך? מה הדין בגיותם ומה הדין בנוולד לאחר שנתגיירו?

רבין מסר בשם רבי יוחנן: באומות הלך אחר הזכר. כמו ששנינו, אחד מן האומות שהוליד בן מכנענית — דין הולד כבן שאר אומות ורשאים לקנותו כעבד. ולהפך, אחד משבע אומות שבא על בת אומה אחרת — הולד נידון כבן שבע אומות ואין רשאים לקנותו כעבד אלא הרי הוא בכלל 'לא תחיה'. (וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם — מן הנולדים בארצכם — שהולידו בני שאר אומות מבנות ארצכם) ולא מן הגרים בארצכם — שהולידו בני ארצכם מבנות שאר אומות ובאו הבנים לגור כאן אצל אבותם].

נתגיירו — הלך אחר הפגום שבשניהם, כגון עמוני שנשא מצרית — דין הולד לחומרא, שאם הוא זכר — אסור לעולם כדין עמוני. ואם נקבה — אסורה כדין מצרית, שני דורות. [ואינה כעמונית המתרת לבוא בקהל].

דפים סז — סח

קמב. מנין שאין קדושין תופסים בעריות?

דרשו בסוגיא שאין תופסים קידושין בחייבי כריתות, לפי שנאמר בפרשת גירושין ויצאה מביתו והלכה